

К.Б. ЛЕВЧЕНКО, канд. філос. наук, доц.

Міжнародна організація "Ла-Страда"

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

На фоні розглянутих нормативних засад реалізації жіночої політики в Україні показані наявні суперечності окремих статей Конституції щодо дотримання прав і свобод жінок.

Необхідність дотримання прав жінок та формування цивілізованої жіночої політики – це вимога сьогодення, і її проблема полягає у розробці концептуальних положень правового та політичного забезпечення означеної жіночої політики, у законодавчому закріпленні прав жінок та реалізації правових положень.

Юридичну основу законотворчого процесу забезпечення прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні становлять положення про те, що права жінки є невід'ємною частиною загальних прав людини. Після здобуття державної незалежності Україна пішла шляхом створення громадянського, демократичного суспільства, щоб забезпечити найповніші індивідуальні права та свободи для всіх громадян незалежно від статі, віку, національної чи соціальної приналежності, взявши на себе зобов'язання щодо дотримання міжнародного права в частині захисту прав людини – прав жінок. Виокремлення само цієї групи прав є дуже важливим кроком, оскільки світовий досвід довів, що не згадування жінок в якості суб'єктів – носіїв прав є в абсолютній більшості не свідченням визнання їх рівноправності з чоловіками, а фактично закріпленою нерівністю, особливо на етапі правозастосування та реалізації прав.

Відповідно до статті 3 Конституції України життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються найвищою соціальною цінністю. Основні права і свободи жінки і чоловіка та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави і сформульовані в розділі II Конституції "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина" [1]. Зазначимо, що конституційно в такому обсязі вони закріплені вперше в історії країни.

Кожний громадянин суспільства - як чоловік, так і жінка - має в повному обсязі соціально-економічні, політичні та особисті права і свободи, що проголошено ст.24 Конституції України. Особливістю цієї статті про гендерну рівність є те, що серед загальних прав і свобод виділяється окремо право жінки і чоловіка на рівність перед законом, самостійне основне право особи, поважання якого має бути гарантоване кожній людині, а також гарантії цього права

та шляхи його забезпечення.

За Конституцією України жінки мають закріплені рівні з чоловіками права на захист життя і здоров'я (ст.27), на охорону здоров'я та медичну допомогу (ст.49), на працю (ст.43), відпочинок і соціальний захист (ст.45, 46), на працю та її вільний вибір (ст.43). Тому держава вживає всіх необхідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері зайнятості з тим, щоб забезпечити їм рівні з чоловіками права. Розширенням гарантії права щодо недискримінаційного прийому на роботу є положення статті 22 Кодексу законів про працю України [2], згідно з якою забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, а також будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при прийнятті на роботу. Правові, економічні і організаційні основи зайнятості населення та його захисту від безробіття, а також спеціальні гарантії держави у реалізації громадянами права на працю визначені Законом України "Про зайнятість населення".

В економічній сфері законодавство стверджує і розвиває конституційне право громадян (чоловіків та жінок) на ведення підприємницької діяльності, а також іншої, яка не заборонена законом економічної діяльності. Приватна власність охороняється законом. Чоловіки та жінки мають рівні права мати майно у власності, володіти, розпоряджатися їм як особисто, так і спільно з іншими особами. Гарантуються також рівні права чоловіків та жінок при спадкоємстві.

Згідно із ст.38 Конституції України жінки, як і чоловіки, мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування. Вони також користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Виборчі права громадян, незалежно від статі, визначені також у Законах України "Про вибори народних депутатів", "Про вибори Президента України", "Про всеукраїнський та місцевий референдум" та інших.

Підстави та порядок набуття і втрати громадянс-

тва в Україні визначаються Законом "Про громадянство". Цим законом і статтею 4 Конституції України закріплені основи законодавства України щодо громадянства, зокрема, не передбачено будь-яких обмежень, або дискримінаційних положень стосовно права жінок вирішувати питання про громадянство їхніх дітей.

Здоров'я жінок є однією з найважливіших характеристик розвитку суспільства, оскільки саме воно здебільшого обумовлює здоров'я майбутніх поколінь. Доступ жінок до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування сім'ї, здійснюється згідно з положенням Конституції України (ст.49) та Основ законодавства України про охорону здоров'я на основі рівності прав чоловік і жінок. Статтею 49 Конституції передбачено надання безоплатної медичної допомоги жінкам у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, а також державне фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Конституція України, а також Кодекс законів про шлюб та сім'ю гарантують їй рівні права при вступі у шлюб та у сім'ї. У Конституції України зазначається, що кожен громадянин, як чоловік, так і жінка, має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст.48), закріплюються і гарантуються соціальні права щодо шлюбу і сім'ї, наголошується, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Кодекс про шлюб та сім'ю України із змінами і доповненнями (1992, 1996 рр.) спрямований на подальше зміцнення сім'ї, побудову сімейних стосунків на добровільному шлюбному союзі жінки і чоловіка, вільному від матеріальних розрахунків почутті любові, дружби та поваги всіх членів сім'ї, всебічну охорону інтересів матері і дитини [3]. Кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї (частина перша ст. 51 Конституції України). Згідно із статтею 3 Кодексу про шлюб та сім'ю України відповідно до закріпленої Конституцією рівності прав жінки і чоловіка в Україні, у сімейних відносинах подружжя мають рівні особисті і майнові права. Питання виховання дітей та інші питання життя сім'ї повинні вирішуватися подружжям спільно; батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Батьки користуються рівними правами і несуть рівні обов'язки стосовно своїх дітей і у випадках, коли шлюб між ними розірвано. Таким чином, Конституція України відкриває перед жінками України широкий спектр можливостей щодо захисту своїх прав і свобод.

Важливим доповненням до положень Конституції України про рівноправність громадян незалежно від статі є стаття 161 Кримінального кодексу України "Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлен-

ня до релігії", відповідно до якої пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками караються законом [4].

У той же час потрібно відмітити наявність деяких суперечностей у статтях Конституції України. Так, стаття 24 проголошує рівноправність всіх громадян незалежно від статі: "Громадяни мають рівні конституційні права і свободи і є рівними перед законом.

Як вже зазначалось, заборонено обмеження прав або встановлення привілеїв. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї, спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством, правовим захистом, моральною та матеріальною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям" [1].

Внутрішня суперечливість цієї статті, на нашу думку, виявляється у тому, що на противагу її положенню про рівність жінок і чоловіків, відсутність обмежень та привілеїв перед законом, далі йде припис про підтримку та захист материнства, але жодного слова немає про захист та підтримку батьківства, що при реалізації положень цієї конституційної норми призводить до певних дискримінаційних заходів, як по відношенню до чоловіків (наприклад, при розлученні в абсолютній більшості випадків дитина залишається з матір'ю, виникають складнощі в тих сім'ях, у яких вихованням дітей займається батько самостійно, тощо), так і по відношенню до жінок, проти яких, в ситуації економічної кризи та стагнації соціальної сфери, фактично спрямовуються заходи "позитивної дискримінації".

На нашу думку, виявляються суперечності і в статті 43 Конституції України, яка гарантує право громадянам України на працю. "Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або, на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не

вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється (виділено автором)...»

Таким чином ця стаття суперечить ч.1 ст.24 Конституції України, до того ж і сама по собі є внутрішньо суперечливою, тому що в її першому абзаці сформульоване положення про вільний вибір праці, яку людина "вільно обирає, або на яку вільно погоджується" [1].

Обмеження, які накладаються на жінок, несуть в собі подвійне дискримінаційне навантаження. По-перше, вважається дискримінаційним ставити поруч у документах жінок та дітей, бо жінки є дорослими особами, які мають однакові з чоловіками права. Діти ж мають окремі права у зв'язку з тим, що вони є ще не повністю сформованими особами, більш уразливими до соціальних негараздів та впливів, ніж доросла людина. По-друге, жінка позбавляється права вільного вибору своєї роботи. Ці типи навантаження можна назвати прямими. Але подібна норма без врахування соціально-економічного рівня розвитку суспільства має ще побічні впливи, оскільки вона не стимулює до модернізації виробництва, підвищення кваліфікації та перекваліфікації працюючих чоловіків, що також негативно впливає на суспільний розвиток як близької, так і віддаленої перспектив. Жінки не хочуть звільнюватися з таких робіт, оскільки отримують вищу заробітну платню та доплату за шкідливість.

Одним з головних чинників виникнення подібних суперечливих положень, на нашу думку, є суперечливість концепції ідеологічного обґрунтування прав жінок на рівні міжнародних документів. Мова йде про паралельне існування не менш як двох парадигм в політико-правовому дискурсі: традиційної (охоронної, захисної) та паритетної (рівних прав та рівних можливостей чоловіків та жінок в суспільстві). Якщо остання покладена в основу формування таких сучасних документів з питань становища жінок, як Конвенція ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок" [5], Програма Дій Четвертої Всесвітньої Конференції зі становища жінок (1995) [6], Рекомендації Ради Європи (1998) [7] та інших, то перша пронизує абсолютну більшість конвенцій та рекомендацій, наприклад, Міжнародної організації праці, які є важливим інструментом реалізації трудових прав жінок. Лише у 1986 році МОП прийняла Конвенцію "Про трудящих із сімейними обов'язками" [8], яка закликає до захисту прав батьків, які мають виховувати дітей - як жінок, так і чо-

ловіків. Ця Конвенція ратифікована Верховною Радою України тільки у 2000 році. Прийняття цієї Конвенції є свідченням зрушення, кроком на шляху зменшення та ліквідації дихотомії в міжнародних документах.

Звернемося саме до концептуальних положень, оскільки існує декілька концепцій, що обґрунтовують права жінок. З наукової та практичної точки зору цікаво "очистити", "оголити" деякі концептуальні положення, змоделивавши наслідки їх чистого впровадження в життя. Так, коли мова йде про рівність статей як ідеал суспільно-політичного розвитку, під цим розуміється:

- формальна рівність (рівність юридична, закріплена законодавчо);

- рівність можливостей (надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових умов на старті з іншими групами);

- рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідування перешкод для конкуруючих сторін, які можуть бути викликані попередньою дискримінацією);

- з початку 90-х років серед експертів з питань рівності статей більш широке розповсюдження отримала думка, що саме паритет, а не рівність є більш важливою метою - "Ідея паритету враховує різницю між статтями, але стверджує, що вони не повинні бути перешкодою для рівного підходу до різних статей. Формули рівного підходу тому повинні враховувати відмінності між жінками та чоловіками, що, у протилежному випадку, вони не будуть мати бажаного результату" [9, с.151]. Таким чином, четвертий напрямок - паритет, тобто рівність з врахуванням різниці статей.

Чотири названі підходи до трактування поняття рівності статей також є свідченням історичного розвитку цієї концепції, але на практиці вони не змінюють один одного, а, як було показано вище, співіснують в одному полі. Якщо з цієї точки зору проаналізувати статті Конституції України, то в них можна знайти втілення усіх цих чотирьох підходів. Цей факт є не тільки ознакою суперечливості, про що вже йшла мова вище, але й демонстрацією стало розв'язання уявлень про основу та мету політики у цій сфері, які відображають міжнародний рух у цьому напрямку. Так, дослідники відрізняють такі поняття, як: "політика в інтересах жінок та "політика в інтересах рівності", які належать двом основним парадигмам сучасних дискусій щодо місця статей у суспільстві: охорона жінок та паритетна парадигма. "Політика в інтересах жінок" ("жіноча політика") - державні заходи, які безпосередньо спрямовані на покращення становища жінок в суспільстві; "політика рівності" - торкається становища як чоловіків, так і жінок.

Аналіз концептуальних документів жіночої політики в Україні (наприклад, Декларації про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок [10], проекту Концепції подіпшення становища жінок), дозволяє зробити висновок про те, що будуючись у цілому на ідеологічних засадах "політики стосовно жінок" (і навіть "політики в інтересах жінок") вони, у той же час, містять у собі тендерний компонент, методологічні засади для формування "політики в інтересах рівності". Таким чином, у названих документах проголошуються більш широкі цілі та завдання, а також зміст політики, ніж вони закріплюються самою назвою. Складність руху від першого ідеологічного концепту до другого як раз і виявляється в наявності суперечливих положень у проаналізованих статтях. Їх подолання – справа часу. Тому важливим завданням держави є формування правового та політичного забезпечення для реалізації задекларованих конституційних положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. -Київ, 1996.
2. Кодекс законів про працю України. -Київ,

ЛЕВЧЕНКО Е.Б. КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЖЕНСКОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

На фоне рассмотренных нормативных основ реализации женской политики в Украине показаны имеющиеся разногласия отдельных статей Конституции относительно соблюдения прав и свобод женщин.

LEVCHENKO E.B. THE CONSTITUTIONAL FUNDAMENTALS OF IMPLEMENTATION OF FEMALE POLICY IN UKRAINE

On a background of the reviewed normative bases of implementation of female policy in Ukraine the available differences of the separate articles of the Constitution concerning observance the rights and freedom of the women are rotund.

УДК 35.08:343.31

Н.А. НИКОЛАЕНКО

Национальный университет внутренних дел

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВМЕШАТЕЛЬСТВО В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПУБЛИЧНОГО ДОЛЖНОСТНОГО ЛИЦА

Рассмотрена возможность и необходимость признания в качестве уголовно наказуемых деяний, выражающихся в воздействии на публичное должностное лицо с целью вмешательства в его деятельность.

В последнее время все больший интерес у общественности вызывает проблема вмешательства в деятельность должностных лиц с целью воспрепятствования выполнению ими своих прямых служебных обязанностей. Понятно, что подобные действия могут привести к принятию этими лицами неправомерного, незаконного решения. По статистике по-

2000.

3. Кодекс законів про шлюб та сім'ю України. – Київ, 2000.
4. Кримінальний Кодекс України. –Київ, 2001.
5. Конвенція ООН "Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок". –Київ. –1996.
6. Программа Действий Четвертой Всемирной Конференции по положению женщин /ООН. –1995.
7. Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practices – final report of the Group of Specialists on Mainstreaming". Strasbourg, Council of Europe. –1998. –56 p.
8. Конвенція МОП "Про трудящих з сімейними обов'язками".
9. Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України: Зб. наук. ст. /Ред. В.О. Лозовий. –Харків, 1997.
10. Постанова Верховної Ради України "Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок", № 475-XIV від 05.03.1999 р.

Надійшла до редколегії 13.09.2002

добный вид преступлений не столь распространен, как, например, кражи, но, тем не менее, имеет место. К примеру, за 1996-2000 годы за вмешательство в деятельность сотрудников правоохранительных органов были осуждены 13 человек [1, с.679], что, по мнению автора, не является показателем редкости таких преступлений - скорее, их латентного харак-